

1978 – פרשת אלוף מיכאל "יומי" ברקאי

מאת: סגן גיא פלד, היועץ משפטי למרכז תעסוקת עובדי צה"ל (תע"ץ), מחלקת הייעוץ והחקיקה בהתבסס על עבודת סמינריון אקדמית של קצינת-משפטים ליעד גילאור-גולן, מחלקת הייעוץ והחקיקה

בשנת 1978 נדרשה הפרקליטות הצבאית להורות על חקירתו ועל העמדתו לדין של מפקד חיל-הים, אלוף מיכאל "יומי" ברקאי באשמת ניסיון אונס. האלוף אמנם זוכה מטעמים ראייתיים, אך העמדתו לדין של הקצין הבכיר היכתה גלים רבים בצה"ל ומחוצה לו, כאבן-דרך משמעותית באכיפת הדין כנגד עבירות מין בצה"ל.

רקע עובדתי

בשנת 1978 החליט הפצ"ר תא"ל צבי ענבר על הגשת כתב אישום כנגד מפקד חיל הים בקשר לעבירת מין כנגד רס"רית ממרפאת שיניים בחיל הים. הפרשה נחשפה בידי חה"כ שולמית אלוני, שעמדה באותם ימים בראשות ועדה לטיפול במקרי אונס בכנסת ופנתה לשר הביטחון עזר ויצמן בקשר לתלונה. במישור המשפטי, הפרשה הובילה לעיסוק ייחודי ותקדימי בשני היבטים מורכבים: העמדתם לדין של קצינים בכירים בצה"ל, ואכיפת הדין כנגד עבירות מין.

החיילת המתלוננת טענה כי מפקד חיל הים ניסה לאונסה ואף היכה אותה. במועד הגשת התלונה, האלוף, אדם בוגר ובעל משפחה, פיקד על חיל הים מזה שלוש שנים. נטיית הדרג הבכיר, לרבות שר הביטחון והרמטכ"ל, רפאל איתן, הייתה לטפל בתלונה באופן פנימי ולהביא לפרישתו של האלוף, ובמהלך חודש אוקטובר 1978 אכן נבחנה אפשרות פרישתו של ברקאי.

הפצ"ר הבהיר לרמטכ"ל כי מדובר בעניין חמור שאין להקל בו ראש, והחלטה תלויה גם במתלוננת ובסביבתה. הפצ"ר עצמו סבר, שהעובדה שהמתלוננת לא מעוניינת בפרסום הפרשה, יכולה להקל על ההחלטה שלא להגיש כתב אישום. ואולם, יתר הדרג הבכיר בפרקליטות הצבאית היה תמים דעים בכך ששלב חיוני ראשון בבירור הפרשה הוא פתיחה בחקירת מצ"ח.

לאחר תקופה קצרה, הוחלט לפתוח בחקירה, במקביל התברר כי ברקאי מסרב לפרוש ומבקש להיאבק על חפותו. הפצ"ר ביקש את מעורבות קצין המשטרה הצבאית הראשי בחקירה באופן ישיר. בחודש נובמבר 1978, 18 ימים בלבד לאחר דרישתו של ענבר לפתוח בחקירה, הועבר לרשות הפצ"ר תיק החקירה. הפצ"ר נפגש עם ראש אכ"א ועם הרמטכ"ל, והבהיר בפגישה כי קיימת עילה להעמדתו של ברקאי לדין. במהלך דברים שדומה שלא היה נערך בימינו, הפצ"ר אף שוחח במישרין עם החשוד בתיק, אלוף ברקאי. בשיחה הובהר כי "אין מקום לפשרות"; ברקאי העלה בשיחה טרונייתו, כיצד יוכל לנהל הגנתו לשנה וחצי לאחר האירוע, אך הפצ"ר נותר בעמדתו.

לאחר מכן נפגש ענבר עם המתלוננת והתרשם שעדותה מהימנה, וכי היא הייתה מוכנה "ללכת עד הסוף", חרף המעמסה הרגשית הברורה בהליך המשפטי.

מעניין לציין כי בנובמבר 1978, הרמטכ"ל עדכן את הפצ"ר ענבר כי נועד עם שר הביטחון וכי מסקנתם הייתה שבכל זאת יש להביא לפרישת האלוף, ללא העמדה לדין. בשלב הזה, גם ברקאי הסכים לפרוש בתמורה לסגירת התיק. הפצ"ר התנגד והבהיר שבשים לב לעמידת המתלוננת על תלונתה, בכוונתו להגיש כתב אישום. בפגישה נוספת שבין הרמטכ"ל והפצ"ר, הוסיף הפצ"ר והבהיר כי יש חשש לכך שייטען בציבור שצה"ל מחפה על הפרשה, וכי בעיניו אין דרך להצדיק את אי העמדתו לדין של ברקאי. בהמשך אותו היום, שר הביטחון זימן את עורכי העיתונים וחשף את הפרשה במהדורת החדשות המרכזית.

ההליך המשפטי

לאחר פרסום הפרשה לציבור, התכנסו מספר בכירים, בראשות האלוף דני מט, נשיא בית הדין הצבאי לערעורים והפצ"ר ענבר, על מנת לדון בהרכבת בית הדין שידון את ברקאי. המפגש נערך בראי מבנה בתי הדין והוראות חוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955, לגבי מערכת בתי הדין באותם ימים, שהייתה מעוגנת בראש ובראשונה בסמכותם של מפקדים שמונו לתפקידי שיפוט בכירים, לצד שופטים משפטיים. נוכח מורכבות הפרשה, הוחלט על בניית הרכב שופטים מהמגזר האזרחי, שיגויסו למילואים ויקבלו דרגות ייצוג של אלוף, וזאת על מנת למנוע טענות להשפעה פסולה כלשהי על שיקולי בית הדין, בהעמדתו לדין של הקצין הבכיר – שהיה חבר בכיר בפורום המטה הכללי.

ביום 21 בנובמבר 1978, הוגש כתב האישום נגד אלוף ברקאי באשמת ניסיון אינוס; השמעת איומים; והתנהגות שאינה הולמת בעל דרגה בצה"ל. למחרת, פורסם תוכנו של כתב האישום ב"ידיעות אחרונות". בהמשך, ביום שני, ה-4 בדצמבר 1978, פורסם בתקשורת כי השופטים המיועדים אשר מונו על ידי הרמטכ"ל יהיו עו"ד חיים הרצוג, אלוף במילואים שישמש כאב בית הדין, ולצדו יישבו שופטי בית המשפט המחוזי בתל אביב – יעקב קדמי וד"ר שלמה לוין, שכאמור קיבלו דרגות אלוף לצורך המשפט. ראש אכ"א אלוף משה נתיב, לאחר לבטים רבים, החליט מתוקף סמכותו לפי סעיף 324 לחש"ץ, כי ישנן סיבות ביטחוניות לכך שמשפטו של ברקאי יתקיים בדלתיים סגורות. לימים, אירוע זה היה בין הסיבות לתיקון החש"ץ ולשינוי הסמכות לקבוע דיונים בדלתיים סגורות.

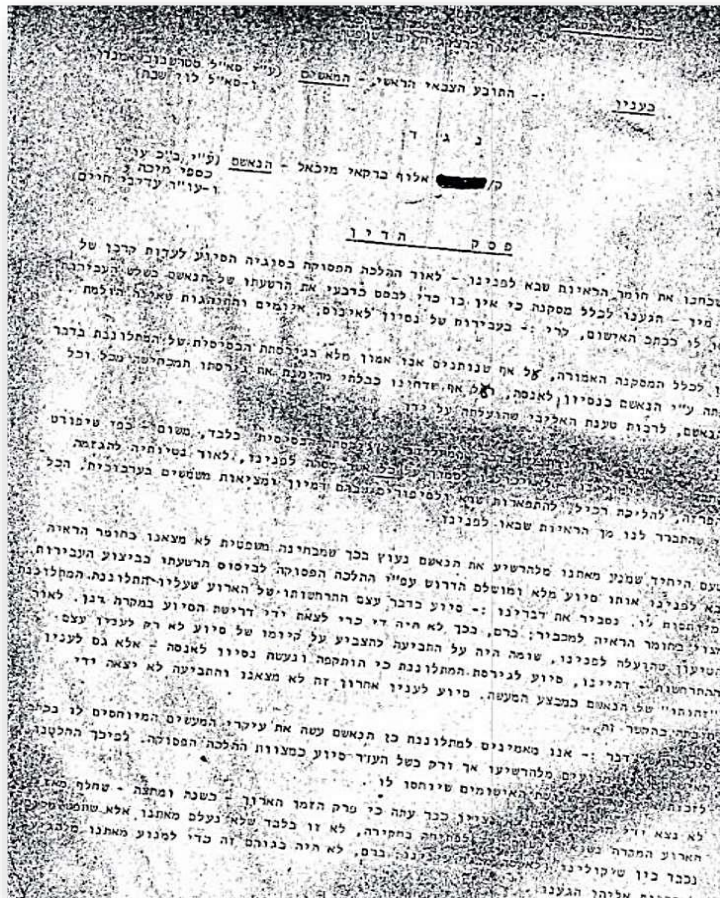
ביום 4 בדצמבר 1978, נפתח משפטו של אלוף ברקאי. במהלך המשפט העידו 9 עדי תביעה בהם סגני-אלופים מחיל הים, רופא וכמובן המתלוננת. סגוריו של ברקאי ביקשו לזמן לבית-הדין כעשרה עדי הגנה, אחד מהם הוא ברקאי בעצמו. חרף סגירת הדלתיים, פורסמו בתקשורת פרטים שונים בקשר להליך, ככל שחלף הזמן התקשורת הפכה אוהדת יותר למתלוננת ולתלונתה.

"אנו מאמינים למתלוננת כי הנאשם עשה את עיקרי המעשים המיוחסים לו בכתב האישום ואנו מנועים מלהרשיעו אך ורק בשל העדר סיוע כמצוות ההלכה הפסוקה. לפיכך החלטנו לזכות את הנאשם משלושת האישומים המיוחסים לו"
מתוך פסק הדין

בתום ההליך, בית-הדין הצבאי המיוחד זיכה את אלוף ברקאי בשל היעדר עדות מסייעת לזהותו של הנאשם כמבצע המעשה. בהחלטת בית הדין הוסבר, כי לפי דיני העונשין באותם ימים, אין בחומר הראיות כדי לבסס הרשעה בשלוש העבירות שיוחסו לברקאי בכתב האישום. זאת, לאחר שקירת מכלול הראיות שהוצגו בפני בית-הדין, ובראי תקדימי הפסיקה בסוגיית הסיוע לעדות קורבן בעבירת מין.

לאחר מתן פסק הדין, הפצ"ר סבר כי נכון שברקאי לא יחזור לתפקידו כמפקד חיל הים. זאת לעומת ברקאי אשר סירב לפרוש; הדיון בעניין זה נוהל תחת לחצים מסוגים שונים מצד בעלי עניין בצה"ל ובמערכת המשפט. לבסוף, תוך התחשבות גם ברחשי הציבור, ביום ג', ה-9 בינואר 1979, עשרים וארבע שנות שירותו הסדיר של אלוף ברקאי נסתיימו בהתייצבותו בפני שר הביטחון, שמסר לו את ההחלטה על הפסקת שירותו. נוכח הפרישה הסנסציונית והקלון הציבורי שדבק באלוף, לא נמצא עוד מקום להרהר אחר פסק הדין, על אף שהיו מי שסברו שניתן היה להיאבק בזיכוי ולעתור להרשעתו של האלוף בערכאת הערעור.

חשיבות הפרשה

פרשת הגשתו של כתב האישום בגין ניסיון אינוס כנגד מפקד חיל הים, אלוף ברקאי, הייתה לנקודת ציון רבת חשיבות במאבקה של מערכת אכיפת הדין בצה"ל, בהובלת הפצ"ר, לשם קביעתן של נורמות ההתנהגות הראויות למפקדים במערכת הצבאית. בתחילת הפרשה, שדרת הפיקוד הבכירה בצה"ל לא ירדה לעומק חומרת מעשיו של מפקד חיל הים. ואולם ברבות הימים, ולא מעט בזכות נחישות הפצ"ר בעמדתו ובעצמאות הניתנת לו מתוקף תפקידו, על הצורך בחקר האמת ולאחר מכן על ההכרח שבניהולו של ההליך על פי כתב אישום חמור, היה ההליך בעניינו של מפקד חיל הים לפרשת דגל במורשת המשפט הצבאית ובתודעה הציבורית.

העמוד הראשון לפסק דינו של בית הדין הצבאי המיוחד

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי כקצין במחלקת הייעוץ והחקיקה, אני נדרש לא פעם לעמוד איתן על עקרונות משפטיים אל מול דרישות המפקדים. מהמקרה הזה ניתן ללמוד על חשיבות עצמאותו של הפצ"ר וחוסנה של המערכת המשפטית, ובפרט בפרשיות של קצינים בכירים. המקרה מדגיש את תפקידם של המשפטנים כשומרי הסף, המהווים לא פעם את קולו של החוק, קול צלול שראוי שיושמע וישמע כאשר הוא נקי מכל שיקול זר ומלחצים חיצוניים

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- תיק בית הדין הצבאי המיוחד, מ/22/78, **התובע הצבאי הראשי – המאשים** (ע"י סא"ל סטרשנוב וסא"ל לוי שבת) נ' **אלוף ברקאי מיכאל – הנאשם** (ע"י ב"כ עו"ד כספי מיכה ועו"ד עדיני חיים) (לא פורסם).